

interview Micha de Winter

WIJ ZIJN DE PEDAGOGIEK VAN DE HOOP KWIJTGERAAKT

CAROLIEN GEVERS

Enige tijd terug las ik over het boek *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding* van psycholoog Micha de Winter, hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht. Ik raakte geïntrigeerd door de titel die bleek te verwijzen naar een pleidooi voor een ander soort opvoeding. Niet een opvoeding die gericht is op training van vaardigheden bij gedragsproblemen van individuele kinderen, maar een opvoeding gezien vanuit een breder maatschappelijk en vooral menselijk perspectief. In een tijd waarin agressie een toenemende rol speelt op straat, op het voetbalveld of bij anonieme, via internet georganiseerde feesten, en in een tijd waarin allerlei ideeën bestaan over de aanpak van probleemjongeren leek dit me een belangrijke boodschap. In het gesprek dat ik een paar weken later met Micha de Winter voerde, viel op dat zijn integere en genuanceerde wijze van spreken past

bij zijn opvoedingsvisie. De visie van een man die op zoek is naar een sociale, humane en vooral verbindende manier van omgaan met de medemens. Hier laten we hem aan het woord.

EEN ARMOEDIG JEUGDBELEID

Als je naar het huidige jeugdbeleid kijkt zoals dat vorm krijgt in de gemeentes, zowel lokaal als landelijk, dan gaat dat eigenlijk altijd over problemen. Alle nota's die worden geschreven, of dit nu in Winterswijk of Lutjebroek plaatsvindt, gaan over het bestrijden van zaken als jeugdcriminaliteit, agressie, drugs, schooluitval, jongerenoverlast, alcoholmisbruik, enzovoort. Natuurlijk is dat ook wel logisch want daar hebben mensen last van. We zijn aan het zoeken: de ene keer slaan we hardere taal uit, zeggen we dat we repressiever moeten worden en de andere keer bezigen we weer een welzijnsbenadering. De grote lijn is dat ons jeugdbeleid een probleem-

beleid is. Veel gemeentes hebben lijsten met targets, met de top tien van problemen die ze afwerken, met de daarbij behorende beleidsdoelstellingen, zoals: 'alcoholmisbruik moet tot 20% gereduceerd worden, overgewicht tot zoveel procent' Kortom, alles is probleemgeoriënteerd. Daar kun je van alles over zeggen en daar ben ik op zich natuurlijk niet op tegen, maar ik signaleer wel dat het een armoedig jeugdbeleid is. Ik zal uitleggen waarom.

HOOP EN PERSPECTIEF

Opvoeden, of dat nu over thuis gaat of over de publieke ruimte of in het beleid, het gaat altijd over perspectief. Lea Dasberg had het vroeger altijd over de pedagogiek van de *hoop*. Ze bedoelde hiermee dat je kinderen een positief perspectief moet geven; ze moeten het gevoel hebben dat ze ertoe doen, dat ze belangrijk en van betekenis zijn. Dat is een heel waar woord, dat we in de loop der jaren helaas zijn vergeten. Want wat doen wij? Wij kijken voortdurend naar het negatieve perspectief, wij beschouwen de jeugd als een risicogroep met risico's voor allerlei soorten problemen. Tja, en als je zo naar onze jongeren kijkt, dan gaan ze zich daar uiteindelijk ook naar gedragen...

Dus wat ontbreekt in denken over het jeugdbeleid is de vraag: wat willen wij nu eigenlijk bereiken met die kinderen? Wat willen wij voor een samenleving zijn voor die toekomstige burgers? Als je zo kijkt, krijg je een heel ander beeld. Dan houd je je bezig met de vraag hoe je de omgeving zo aantrekkelijk mogelijk moet maken, wil je onze jongeren, zeker in zogenaamde krimpgebieden, behouden en prettig laten wonen en in hun omgeving laten investeren door er te werken en kinderen te krijgen, enzovoort.

Een tweede vraag, gezien vanuit dit positievere jeugdbeleid, is dan: hoe zorgen we, in een samenleving die steeds meer door segregatie en diversiteit wordt gekenmerkt, dat al

Foto: Arno Demier van der Grint

over Micha de Winter Prof. dr. M. de Winter is hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht. Hij is auteur van onder meer *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding*.

die mensen straks allemaal goed met elkaar door één deur kunnen? Dat is geen sinecure, dat blijkt iedere dag. Hoe kunnen we humaan en met respect – ik durf het woord bijna niet meer te gebruiken omdat dat inmiddels al helemaal is platgeslagen – met elkaar omgaan? Dit zijn vragen die gaan over een toekomstoriëntatie die kan bijdragen aan positief opgroeien. Die staan tegenover het huidige beleid, dat vaak gekenmerkt wordt door een soort selffulfilling prophecy. Hele groepen jongeren zien zichzelf als een probleemgroep en gaan daar zich naar gedragen. Dit zie je bijvoorbeeld bij onze Marokkanen.

ETIKETTEN?

Maar je ziet het ook in de geestelijke gezondheidszorg. Ik moet voorzichtig zijn als ik dit zeg. Ik ben niet tegen diagnoses of classificatiesystemen zoals de DSM-IV, maar ik signaleer wel dat we in de huidige samenleving steeds meer gewone variaties van ontwikkeling bestempelen tot een psychiatrische aandoening, omdat mensen of de omgeving er last van hebben. Ik hoorde een tijd geleden kinderpsychiater Jan Buitelaar op een conferentie vertellen dat momenteel tien keer zoveel kinderen behandeld worden voor ADHD dan dat er kinderen zijn die het 'echt' hebben, dat wil zeggen na zorgvuldige diagnostiek. Dat is toch een kwalijke ontwikkeling. Als kinderen na grondig onderzoek ADHD blijken te hebben, dan is dat duidelijk en moeten we goede zorg bieden. Sterker nog, er kan aan die zorg die deze kinderen nodig hebben nog het nodige worden verbeterd, want ook in de ggz gaan, net als overal, dingen soms mis.

Ik las laatst een column van psychiater Rene Kahn over de jeugdzorg. Hij verzette zich, zoals veel psychiaters, tegen de decentralisatie van de jeugdzorg, de transitieregeling. Ik kan me daar best iets bij voorstellen, maar zijn argument was dat je een goed georganiseerde sector, de ggz, niet moet overhevelen naar een slecht functionerende sector, de jeugdzorg,

wil je de problemen in de jeugdzorg aanpakken. Ik vond dat veel te ver gaan. Iedereen weet immers dat ook de jeugd-ggz zijn problemen kent, denk aan overdiagnostisering, medicalisering, wachtlijsten, bureaucratie, doorschuiven van lastige klanten, enzovoort. Er is zeker ook veel positiefs te zeggen over de ggz, maar er is geen enkele reden om er zelfgenoegzaam over te zijn, dat weet iedereen. Maar laat ik niet uitweiden en teruggaan naar dat bredere opvoedingsperspectief en naar die samenleving.

OPVOEDEN NIET LOS VAN DE SAMENLEVING

Opvoeden heeft alles te maken met de samenleving. Kijk bijvoorbeeld eens naar de school. Je kan rustig zeggen dat die onze publieke opvoeder is, maar ook onze sport- en andere recreatieve clubs zijn dat. De manier waarop we opvoeden zegt alles over de samenleving die we samen ontwikkelen. Voeden we kinderen alleen maar sterk op zichzelf gericht op, dan krijgen we een samenleving met allerlei narcistische mensen, een samenleving gekenmerkt door individualisme. Dit principe kan je doortrekken naar alle geledingen van onze

OPVOEDING GEORIENTEERD OP DE SAMENLEVING

maatschappij. Als wij het bijvoorbeeld vooral belangrijk vinden met voetbal dat onze kinderen zo hoog mogelijk scoren, dat kinderen gescout worden door Ajax en het alleen om die individuele prestaties gaat, dan roept dat heftige reacties op als mensen erin teleurgesteld worden. Op allerlei manieren en plekken zijn wij bezig van kinderen individualisten te maken. Dat heeft voordelen, maar als het te ver gaat, betalen we daar uiteindelijk als samenleving de prijs voor.

Daarom keer ik het liever om: als

je het belangrijk vindt dat wij in een humane samenleving leven met respect voor diversiteit en democratie, dan moet je dat cultiveren zoals mijn favoriete Amerikaanse filosoof Martha Nussbaum het omschrijft in haar boek *Cultivating humanity*.

Nu zijn er genoeg mensen die zeggen: 'Ik ben blij als mijn kind zich goed ontwikkelt en gelukkig wordt, ik houd me verder niet met de samenleving bezig, dat vind ik te ingewikkeld.' Dat is een visie waar ik weinig tegenin kan brengen. Maar ik kijk naar het grote geheel en zeg dat ouders niet in hun eentje verantwoordelijk zijn. Opvoeden definieer ik volgens het oude motto: *'it takes a village to raise a child'*. We moeten niet nostalgisch terugverlangen naar oude tijden, maar ik vind wel dat opvoeden iets is dat je met elkaar doet. Ik vind dat ik ook een verantwoordelijkheid heb voor de kinderen van mijn burens als die risico's lopen of in gevaar zijn. School en ouders zijn samen bezig met het project 'kind'. Tegenwoordig zie je juist vaak dat deze twee laatste elkaars tegenstanders zijn geworden; dat is funest voor het kind. Dus die oriëntatie op die samenleving hoort in mijn visie helemaal bij de opvoeding. Een belangrijk begrip dat ik in dit verband wil noemen is dat van de zogenaamde pedagogische *civil society*. Dit betekent zoveel als 'de gemeenschap die met elkaar opvoedt en verantwoordelijkheid draagt'.

CIVIL SOCIETY VER TE ZOEKEN

Wij hebben in onze samenleving langzamerhand steeds meer taken die met opvoeding te maken hebben uitbesteed aan andere instanties. En daarin speelt onze commerciële economie een grote rol. Deze ontwikkeling kun je goed zien in het onderwijs. Scholen worden steeds meer beïnvloed door marktmechanismen, waardoor ze elkaars concurrenten zijn geworden. Er bestaan top-tienlijsten van de beste scholen en je moet vooral niet op de verkeerde lijstjes terechtkomen. Scholen hebben hun eigen financiële huishouding en zijn steeds meer op grote bedrijven gaan lijken. Som-

mige groeien uit tot hele fabrieken. ROC's van vijftienduizend leerlingen zijn geen uitzondering; daar zie je vaak ook van alles mis gaan. In die situatie spelen burgers een steeds geringere rol. Ze zijn buitenspel komen staan als mensen die mede de verantwoordelijkheid dragen voor het onderwijs aan hun kinderen.

Opvoeden doen we achter onze voordeur, en als we problemen hebben dan hebben we nog maar één antwoord: professionele hulpverlening inschakelen. Met mensen om je heen oplossingen bedenken en samen verantwoordelijkheid dragen, dat idee zijn we kwijtgeraakt in deze steeds meer individualistisch georiënteerde samenleving. Je ziet dit ook in de cijfers terug. De aanmeldingen bij de Bureaus Jeugdzorg en de ggz stijgen enorm. Van Jo Hermans weten we dat vanaf 2004 tot 2009 het aantal aanmeldingen bij de Bureaus Jeugdzorg jaarlijks tot 19% gestegen is. En voor het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) zitten we al op 23% per jaar. Wat is hier aan de hand? Terwijl de epidemiologie uitwijst, dat weten we vanuit longitudinaal onderzoek van mijn collega Wilma Vollebergh en van kinderpsychiater Frank Verhulst, dat de psychische problemen van de Nederlandse kinderen niet met de jaren toenemen en sterker nog, dat de Nederlandse kinderen de gelukkigste zijn van heel Europa. Mijn verklaring is dat deze stijging te maken heeft met dat wegvallen van die sociale netwerken. Opvoeden doen we alleen en we verdedigen de belangen van onze kinderen tegenover andere belangenbehartigers zoals bijvoorbeeld de school. Er verschijnen allerlei rapporten met de boodschap dat school en ouders elkaars educatieve partners moeten zijn, maar de werkelijkheid is dat ze elkaars tegenstanders worden in de markteconomie. De school is de producent en de burger de consument.

IT TAKES A VILLAGE TO RAISE A CHILD

Daarom vind ik het versterken van die civil society zo belangrijk.

Opvoeden is gewoon te ingewikkeld om in je eentje te doen. We hebben anderen nodig. We kunnen niet meer terug naar de romantische *village* van de jaren '50 met haar kleinschaligheid en dat moeten we ook niet willen. Denk alleen maar eens aan de Verzuiling, daar hebben we gelukkig mee afgerekend. Maar iets meer openstaan voor de goede elementen uit die pedagogiek is wel hard nodig. Ongeveer vijftien jaar geleden is er mooi Amerikaans onderzoek gepubliceerd naar het belang van bindingen. Grote groepen kinderen waren daar op allerlei domeinen van hun ontwik-

GEEF KINDEREN POSITIEF PERSPECTIEF

keling jarenlang gevolgd. Het ging grofweg gezegd over de vraag hoe het komt dat sommige kinderen zich goed ontwikkelen en andere niet. De sleutelfactor bleek *connectedness*, te zijn, wij zouden zeggen 'verbondenheid', en dit had alles te maken met die omgeving die kinderen het gevoel geeft dat ze ertoe doen, dat ze erbij horen en van belang zijn. En dan zijn we weer terug bij Dasberg. Met andere woorden, als kinderen in zo'n omgeving opgroeiden bleek dat ze zich beter ontwikkelden op gebied van opleiding en werk maar ook op het gebied van sociale relaties. Ze hadden minder psychosociale problemen en maakten minder gebruik van de hulpverlening. Omgekeerd bleek dat anonimiteit en een onpersoonlijke omgeving risicofactoren waren voor een slechter lopende ontwikkeling. Dus dat idee van die civil society, dat idee van 'opvoeden doe je met elkaar', dat geeft ons een richtlijn voor waar we naartoe moeten in onze opvoeding. Hoe combineren we dat in deze tijd waarin het niet meer vanzelfsprekend is dat ouders, behalve wanneer

het om problemen gaat, met hun buurt en scholen in gesprek zijn om de opvoeding van hun kinderen op een positieve manier te stimuleren?

AANBEVELINGEN?

Ik ben natuurlijk niet de Lieve Lita op het gebied van de civil society..., maar het leuke van deze gedachte is dat mensen het zelf moeten doen, in eigen netwerk en buurt hun eigen krachten ontwikkelen. We kennen natuurlijk wel de Eigenkrachtconferenties en de *Signs of safety* programma's, maar die zijn allemaal ontwikkeld voor gezinnen die al flinke problemen hebben. Maar wij zijn hier momenteel bijvoorbeeld bezig met het doen van onderzoek naar een paar grote projecten op dit gebied die niet vanuit die hulpverlening zijn voortgekomen. Een ervan is bijvoorbeeld het project 'allemaal opvoeders'. Op de site www.allemaalopvoeders.nl kun je zien wat er allemaal is ontwikkeld in wel twaalf gemeentes in Nederland. Er zijn mooie voorbeelden uit naar voren gekomen. Bijvoorbeeld centra die zich ontwikkeld hebben tot buurtcentra voor moeders en jonge kinderen, veelal uit achterstandswijken. Ik bezocht er eentje in Groningen. Als je daar binnenkomt is het eerste wat je ziet een kledingruilwinkeltje dat gedreven wordt door moeders die kinderkleding met elkaar ruilen, zodat hun kinderen ook eens merkkleding kunnen aanschaffen zonder dat die meteen peperduur is. Even verderop was een kinderkookcafé waar ouders met kinderen koken. Het is een soort ontmoetingscentrum waar gezelligheid is en informatie wordt uitgewisseld, maar waar ook van alles gebeurt. Net toen ik er was, kreeg een jochie een enorme driftbui en ging een mevrouw die daar rondliep op een heel natuurlijke manier dat kind en zijn moeder ter plekke steunen en een oplossing zoeken. Zo hoeft je niet meteen op training te gaan bij een officiële opvoedingscursus zoals Triple P. Dit een mooi voorbeeld van de langs de lijn van de civil-societygedachte ingerichte jeugdzorg.

Foto Aleid Denier van der Gon

VAN VREEDZAME SCHOOL NAAR VREEDZAME WIJK

Een ander initiatief is het project van de vreedzame school. Dit combineert eigenlijk die twee ideeën van democratisch en humaan burgerschap en civil society. Het idee werd ooit in Utrecht bedacht

door de schooladviesdienst vanwege toenemende agressie op scholen in achterstandswijken. Men startte met een programma uit de USA over *mediation*. Dit gaat erom dat kinderen zelf hun problemen en conflicten leren oplossen. Kerningrediënt is positief gedrag. Ze gebrui-

ken ook een eigen vocabulaire. Ze leren elkaar positief te bejegenen, dat heet in hun taal 'een opsteker geven' en omgekeerd 'een afbreker geven'. Inmiddels hebben al vijfhonderd scholen in Nederland zo'n programma geadopteerd en het is een succes, het klimaat van die

scholen is heel plezierig. Mijn kleindochtertje van vier zit ook op zo'n vreedzame school, en kwam laatst terug met een kleurige tekening die voornamelijk bestond uit krassen, terwijl ze al hele leuke poppetjes kan tekenen. Ik zei tegen haar: "Wat een leuke kleuren, maar je hebt wel een beetje gekrast." Terstond hoorde ik haar roepen: "Oh opa, dat is een afbreker, je moet me een opsteker geven!!!" Daar stond ik, met een pedagogisch koekje van eigen deeg!

Sinds een aantal jaren doen wij onderzoek naar democratische burgerschapsvorming, en zo ben ik bij die vreedzame scholen betrokken geraakt. Hier heb ik bijvoorbeeld het proefschrift van Sophie Verhoeven, *De school als oefenplaats voor de democratie*. Maar er zijn al experimenten met hele wijken. Wij zagen namelijk dat de kinderen op deze scholen het positief bejegenen en het democratisch onderhandelen heel goed toepasten en dat er minder conflicten waren, maar dat dit gedrag naar buiten toe nog niet generaliseerde. Dus daarom kwamen de mensen van de Vreedzame Scholen op het idee van de vreedzame wijk waarbij deze manier van benaderen ook werd geïmplementeerd binnen de sportclubs, verenigingen, de politiebureaus, speelplaatsen, kortom binnen alle publieke voorzieningen.

WAT TE VINDEN VAN HET RECENTE VOETBALINCIDENT WAARBIJ EEN GRENSRECHTER WERD GEDOOD?

Het begon ermee dat het me stoorde dat iedereen die commentaar gaf, uit de voetbalwereld zelf kwam. Ik dacht meteen: dit is geen voetbalprobleem, net zo min als het project X in Haren een verjaardagsprobleem was.... Het gaat erom dat we een maatschappelijk opvoedingsprobleem hebben. Dat sommigen daar onmiddellijk een Marokkanenprobleem van maakten is voorspelbaar, maar dat getuigt van weinig inzicht in wat er zich op dit terrein

allemaal in de Nederlandse samenleving afspeelt. In Haren waren relatief weinig allochtonen, en we zien agressie op het voetbalveld, maar ook in de hockeysport die zich doorgaans in een hele andere sociale omgeving afspeelt. Met andere woorden, het gaat hier om een veel algemener probleem. Hoe komt dit? Mijn hypothese is dat in al deze situaties opvoeders niet meer samenwerken maar, integendeel, elkaar vaak bestrijden. Bekend is

GEZAMENLIJK OPVOEDEN EN VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN

dat kinderen die betrokken zijn bij 'vechtscheidingen' vaak veel te vroeg op hun eigen kompas moeten varen. Deze kinderen komen terecht in het vacuüm van volwassenen die elkaar bestrijden. Op het sportveld is dit al net zo. Er vindt veel verbale agressie plaats door ouders die langs de lijn staan en de scheids- of grensrechter of hun eigen kinderen staan uit te schelden. De scheidsrechter kan je wat mij betreft in die situatie zien als een soort opvoeder. Dus als je als vader deze opvoeder uitscheldt, dan ondermijn je diens gezag, met als gevolg dat jouw kinderen ook geen respect meer hebben voor diegene die op het sportveld hun opvoeder is. En dit zie ik als een metafoor voor wat er in de maatschappij gaande is. Wij creëren zelf een klimaat waarbij kinderen leren zich niet veel aan te trekken van gezagsfiguren. En dat proces verloopt heel sluipend. Zo stuurde ik vroeger, toen ik nog scheidsrechter was bij het minihockey voor kinderen van een jaar of zes, vaak vaders uit het veld die langs de lijn tegen hun kinderen of tegen mij als scheidsrechter aan het schelden

waren. Nu realiseer ik me dat ik op mijn beurt ook hún gezag aan het ondermijnen was.

TOT SLOT

Wij doen niet genoeg aan afstemming; we zijn mondig, maar we ondermijnen elkaar. Op school hebben ouders een grote mond tegen de docent en ondermijnen daarmee diens gezag. "Zeg maar dat die docent dat briefje in zijn hol stopt", hoorde ik laatst een ouder tegen zijn zoontje zeggen. Scholen doen omgekeerd vaak ook veel aan afhouden van ouders. Ze beschouwen ze teveel als hun vijand in plaats van een partner in de opvoeding. Dit zie je bijvoorbeeld soms als ouders ingaan tegen het schooladvies van hun kinderen, wanneer dat naar hun idee te laag uitpakt vanwege de score op de Citotest. Begrijpelijk, want zoiets kan bepalend zijn voor je hele verdere loopbaan.

Dat betekent dat alle bij de jeugd betrokken opvoeders onderling veel meer moeten communiceren. Ouders, docenten en sportleiders. Ook deze laatste zouden minstens een paar keer per jaar met ouders om de tafel moeten zitten om elkaar positief te beïnvloeden en samen nieuwe ideeën uit te werken en niet alleen elkaar te vinden als er rottigheid plaatsvindt.

Dus ik kom terug op het idee van de vreedzame wijk, die civil society. Ouders moeten aan de basis staan, samen met de scholen, en vandaaruit kunnen allerlei sociale initiatieven ontwikkeld worden. Ik vind dat deze gedachte de kurk is waarop straks de Transitie jeugdzorg moet drijven. De professionele hulpverleners moeten meer naar de achterdeur, want die 19% aanmeldingengroei per jaar kan niet meer. Er moet een paradigmaverschuiving plaatsvinden. Maar daarover spreken we nog wel eens een andere keer.